

RECENZE

Návrat k tradíciám

Najenko, M.: Filologičnyj seminar — škola našich tradicij. Vydavnyčyj centr Prosvita. Kyjiv 2012, 280 s.

V roku 1904 začal na Kyjevskej univerzite svoju činnosť filologický seminár s mezinárodným statusom pod vedením profesora ruskej filológie Peretca Volodymyra Mykolajovyča (neskôr akademika Petrohradskej akadémie vied a Ukrajinskej akadémie vied), ktorý sa venoval jedinej ústrednej téme: Teoretické a metodologické problémy literárnej vedy. Tohto seminára sa zúčastňovali poprední ukrajinskí a rusí literárni vedci. Venovali sa predovšetkým forme umeleckého slova a preto aj svoju vedeckú metodológiu nazvali formálnou školou. Nečudo, vtedy svetová literatúra vrátane ukrajinskej sa nadchýnala novými prúdmi v umeleckej literatúre – futurizmom, symbolizmom, impresionizmom, expresionizmom a pod., v ktorých sa slovo – obraz rozlične využíval. Boli presvedčení, že formálna či filologická škola dovoľí preniknúť do estetiky slova, že dovoľí literatúre „vymaniť sa z cyklu spoločenských disciplín a zaujať literárnej vede vedúce miesto v systéme umení, riešiť dôležité textologické problémy [...] dosiahnuť imanentný, samostatný význam“ (s. 45). Žiaľ, drvivá väčšina účastníkov tohto seminára „zlatého fondu ukrajinskej literárnej vedy“ bola počas sovietskeho obdobia fyzicky likvidovaná, či nútená sa zaoberať druhoradými otázkami literatúry alebo nútená opustiť ZSSR. Niektorí aj v emigrácii (R. Jakobson, D. Čyževskij, L. Bileckij, I. Ohijenko a iní) rozvíjali jeho tradície. Moderné literárnovedné bohatstvo, ktoré tento seminár, či formálna škola vyprodukovali bolo zakázané a zničené. Nastúpilo obdobie marxistickej ideológie a socialisticko-realistickej pseudovedy, ktoré zničilo umenie vôbec a literatúru zvlášť.

Tradíciu tohto seminára v roku 1995 obnovil súčasný profesor Kyjevskej univerzity Mychajlo Najenko, DrSc. (dekan filologickej fakulty, vedúci katedry literárnej vedy a komparatistiky, častý návštevník a prednášateľ na Brnenskej univerzite T. G. Masaryka, autor 20 monografických prác a viac ako 500 vedeckých štúdií uverejnených aj v Austrálii, Čechách, Indii, Nemecku, Poľsku, Rusku, na Slovensku,

v Slovinsku, USA a inde). Odvtedy sa seminár koná každoročne na pôde Kyjevskej národnej univerzity T. H. Ševčenko a zúčastňujú sa ho profesori, akademici, docenti, učitelia, doktorandi, študenti univerzity, ba aj iných vysokých škôl Ukrajiny, Ruska, Poľska, USA, Austrálie, Čiech a Slovenska. Pochopiteľne, že aj pracovníci NAV Ukrajiny. Medzi nimi nájdeme aj mená z Čiech, ako prof. I. Pospíšil. (3×), zo Slovenska (prof. J. Jurčo, doc. S. Makara, doc. N. Kiseľová), ktorí obohatili svojimi prácami jednotlivé semináre. Potešiteľné je, že sa na práce I. Pospíšila často odvolávajú iní referujúci.

Doteraz sa uskutočnilo 15 seminárov a z nich vyšlo aj 15 vedeckých zborníkov pod vedením prof. M. Najenka, v ktorých bolo uverejnených 398 referátov a niekoľko desiatok diskusných príspevkov. Na jednotlivých seminároch sa pretraktovávali hlavne tieto témy: Realistický typ tvorby: teória a súčasnosť, Jazyk a literatúra: kroky k národnej identickosti, Veda o literatúre na pomedzi storočí: téma voľná (kde vystúpil aj prof. Ivo Pospíšil), Súčasná veda o literatúre: „boľavé body“, Typy umeleckej tvorby v období postmodernizmu: realita či virtualita? Literatúra ako štýl a spomienka, Literárnovedné metodológie: prax a teória (kde vystúpil aj prof. Ivo Pospíšil), Umelecká forma (kde vystúpili Ivo Pospíšil, Nataša Kiseľová, Sergej Makara a Ján Jurčo), Národné modely porovnávacej literárnej vedy, Pojmový aparát súčasnej literárnej vedy: „svoje“ a „cudzie“, Teória literatúry na vysokej škole (metodológia a metodika výučby), Literárna kritika a kritériá umeleckosti, Čo sú to dejiny literatúry (otázky teórie a metodológie), Literatúra a paraliteratúra: kde je jej medza? Umelecké štýly, prúdy, smery: historicko-teoretický aspekt (teoretický aspekt, historicko-literárne a kritické interpretácie). Autori v svojich referátoch operovali nielen faktami, prúdmi, smermi či štýlmi z ukrajinskej literatúry, ale aj zo svetovej spisby, vrátane ruskej, poľskej, českej, slovenskej, nemeckej, francúzskej, anglickej a inej. Z každého seminára vyšiel osobitný zborník, ktorý sa stretol s kladným ohlasom v Ukrajine i v zahraničí.

Ku všetkým seminárom úvodné slovo vždy vyhlásil prof. M. Najenko (tie vlastne tvoria hlavný obsah recenzovaného zborníka Filologický seminár – škola našich tradícií), v ktorých nastolil hlavné problémy, často kritické, novátorské, ale aj diskutabilné, ktoré mali podnietiť prítomných k diskusii, k hľadaniu odpovedí na postavené otázky. Nie je možné v krátkej recenzii upozorniť na všetky Najenkove názory a ešte k tomu aj diskutovať s ním. Aspoň v krátkosti upozorníme na niektoré jeho myšlienky. Kládne si otázku, čo je realizmus, ako ho chápali v minulosti a chápu dnes v Ukrajine a vo svete; ako sa vyvíjala, posilňovala identita ukrajinskej národnej literatúry prostredníctvom jazyka a literatúry; tvrdí, že len román môže priniesť slávu národnej literatúre, že počas obdobia sorealizmu vzniklo veli-kánske množstvo „rozličných falzifikátov umenia“, ale ošoh z nich je mizivý; žiada vytvoriť novú metodológiu v literárnej vede a zbaviť sa pozostatkov starej, sovietskej; pýta sa, prečo v období postmodernizmu vznikli rozličné typy tvorby. Dejiny

literatúry chápe, podobne ako D. Čyževskij, ako dejiny štýlov, lebo bez štýlu nie je literatúra umením. Hlavným znakom štýlu podľa neho je jeho poetika. Dožaduje sa vytvorenia nových literárnovedných teórií, odsudzuje sociologickú, sovietsku terminológiu, drukuje teórii štýlov, lebo tá má budúcnosť, vystupuje proti feministickému chápaniu a vysvetľovaniu literatúry, kritiku nepovažuje za vedu, ale ako teoretickú interpretáciu súčasného literárneho procesu. Doteraz sa podľa M. Najenka vedcom nepodarilo definovať presne, čo je krásno, ale gýč sa vraj už áno (je to fušerské dielo, emocionálne záškolníctvo). Dáva otázku, ako písať dejiny literatúry, lebo doterajší naratívny princíp sa neosvedčil, podobne ako receptívne dejiny literatúry sa neosvedčili, lebo recipient je pojem iluzórny. Tvrdí, že ťažko hľadať medzu medzi skutočnou umeleckou literatúrou a paraliteratúrou, lebo doterajšia literárna veda ani kritika nevypracovali účinné termíny. Podľa neho sa to podarí, ak nájdeme termíny na čítanie umeleckých textov, vtedy hranicu medzi literatúrou a paraliteratúrou skôr nájdeme (s. 91).

M. Najenko si myslí, že ukrajinskí spisovatelia „nevedia“ písať ináč, len ako ich naučil M. Gogoľ a T. Ševčenko, obaja vytvorili duchovnú Ukrajinu, v ktorej doteraz žije ukrajinský ľud a jeho literatúra, ako svedčia najlepšie diela súčasných autorov: L. Kostenkovej, J. Mušketyka, B. Olijnyka, A. Dimarova, L. Horlača, V. Šklara, R. Ivannyčuka, J. Paškovského, M. Matiosovej a iných. Nevyužili síce štýl Gogoľa a Ševčenka, ale akurát duch ich veľkého štýlu, duch ich romantizmu a urobili dobre.

M. Najenko okrem úvodných slov k seminárom predniesol a uverejnil aj rád štúdií a potom tzv. sedem črt – poznámok, v ktorých sa vyjadril o súčasnej ukrajinskej poézii, ktorá ho neuspokojuje, lebo jej chýba kultúra tvorby (česť výnimkám), vyjadril sa k súčasnej ukrajinskej dráme, hodnotil ukrajinský román, ktorý počas sovietskeho obdobia sa síce vzťahal, ale boli to skôr romány hrubé svojimi stránkami a nie obsahom, že absentovalo v nich pochopenie, pojmávanie sveta a človeka v ňom; že román ako žáner nezahynul počas sovietskeho obdobia, vďačíme romantickým víziám v niektorých dielach Hončara, Zemlaka, Ilčenska, Dimarova, Minajla a ďalších (s. 103). Novú etapu vo vývoji ukrajinského románu vidí v nezávislej Ukrajine, o čom svedčia najnovšie romány J. Ščerbaka, Minajla, Zahrebeľného, Šklara, Kostenkovej, Lysa, Horlača, Matiosovej, kriticky sa postavil k románom O. Zabužko. V jednej z črt sa pýta, kam smeruje literárna kritika, táto „pohyblivá estetika“, nie je spokojný s jej stavom, lebo kritikom chýba odvaha, objektivita, kultúra slova, znalosti či schopnosti vniknúť do textu. Úroveň kritiky je taká, aká aj literatúry. Zaujímavé myšlienky vyslovil o spomienkovej, memoárovej literatúre, ktorá sa rozmohla v Ukrajine, hoci nie všetci „veľkí“ ukrajinskí spisovatelia zanechali po sebe memoáre. Podľa neho je to živý dokument o literárnej epoche svojho času, poskytujú veľa užitočných a potrebných informácií pre pochopenie literárneho procesu, ak sú, pravda, objektívne.

Recenzovaný zborník poskytuje aj iné, možno, že aj závažnejšie myšlienky, ktoré sa nám nepodarilo uviesť. Zborník prác dáva nám predstavu o tom, čím žije, čo bolí ukrajinskú literárnu vedu, akú má odbornú úroveň, aké má problémy, ako ich chce odstrániť. Jej stav autori vysvetľujú na pozadí literárnovedného myslenia v Európe, lebo považujú ukrajinskú literárnu vedu ako integrálnu súčasť svetového literárneho myslenia. Myslíme si, že zborník môže byť inšpiratívny aj pre českých a slovenských literárnych vedcov.

Michal Roman

Стојановић Пантовић, Б.: Распони модернизма. Упоредна читања српске књижевности. Нови Сад, Академска књига, 2011, 295 с.

Srbská literárna veda produkuje ročne niekoľko desiatok monografií, v ktorých sa prezentujú výsledky jednotlivých vedeckých projektov prípadne bádateľských kolektívov. V posledných rokoch sa v Srbsku venoval mimoriadny publikačný priestor problematike modernizmu a s ním súvisiacich otázok a dilem. Práve tomuto fenomén sa venuje monografia renomovanej literárnej vedkyne a komparatistky Bojany Stojanović Pantović. V jej predchádzajúcich prácach nájdeme originálne analýzy problematiky expresionistickej poetiky a noetiky a jej závery patria v srbskom a širšie balkánskom kontexte medzi mimoriadne rešpektované. V recenzovanej monografii Rasponi modernizma (Rozpätia modernizmu) sa prostredníctvom viac než dvadsiatich štúdií pokúša nenásilne a voľne mapovať rôzne podoby modernizmu.

Autorka si je dobre vedomá faktu, že ak chce cez jednotlivosti popísať komplikovaný fenomén modernizmu v srbskej literatúre, musí sa nevyhnutne dotknúť otázok periodizačných. Deje sa tak v dvoch úvodných štúdiách. Opiera sa v nich predovšetkým o práce srbských a slovinských teoretikov a historikov literárnej kultúry, ale v druhej štúdií objavíme tiež početné odkazy na nemecky a anglicky písané texty. Prvá úvaha si akoby mimo zadanie práce všima predovšetkým problematiku preromantizmu v srbskej literatúre a jeho pozície v rôznych knižných projektoch. Nejde tu o nič iné než o analýzu diskurzu a hľadanie trhlín v nateraz kanonizovaných interpretáciách cez ktoré bude v budúcnosti možné nájsť preromantizmu zodpovedajúce miesto medzi etablovanějšími štýlovými formáciami (klasicizmus a romantizmus). Dôležité je pripomenutie zatiaľ nevyriešeného vzťahu týchto kultúrnych blokov voči fenoménu osvietenstva. Nasledujúci text je prehľadom periodizačných riešení týkajúcich sa vymedzenia moderny a avantgardy. Autorka nás zoznamuje s komplikovanou diskusiou o týchto pojmoch naprieč niekoľkými desaťročiami. Pripomína silný vplyv nemeckojazyčnej tradície na vnímanie expresionizmu, ktorý v srbskom prostredí v 70. rokoch viedol k jeho stotožneniu s modernizmom. Nemô-